

VIZIUNI TEORETICE DESPRE DINAMICA DEZVOLTĂRII COMUNICĂRII LA PREȘCOLARI

*Valentina OLĂRESCU, dr., conf., univ.,
Dorina PONOMARI, doctorandă*

Summary

The paper talks about the types of communication in preschool - as crucial in the development of the human psyche and one of the main types of human activity. Various researchers printed communication concept different meanings. There are different views about the origin need of communication. "Lack of communication" with adult reduce the rhythm and level of mental development. Three types of relationships are very important and have a direct impact on the child's personality formation. Communication contributes to the establishment of relations with the outside world. Attitude towards other people form the central line of growing personality necessary for the socialization of children

Pentru comunicare sunt esențiale relațiile interpersonale. Fără comunicare este imposibilă finalizarea dezvoltării funcțiilor mentale, proceselor și calităților umane. În lucrarea „Psihologia evaluării pedagogice”, «Психология педагогической оценки», B.G. Ananiev, pentru prima dată, într-o formă desfășurată, pledează pentru luarea în considerație a tipului comunicării, printre alți determinanți ai manifestării și dezvoltării psihicului uman. El a abordat comunicarea ca fiind una dintre principalele tipuri de activitate umană, tratând-o drept un fel de fuziune a socialului și individualului în existențialitatea umană. Primul care a inițiat studiul genezei comunicării este psihologul britanic John. Bowlby. J. Bowlby, precum și adepții concepției sale, Rene Spitz, în Franța, Anna Freud, în Austria și alți câțiva psihologi au subliniat importanța relației mamei cu copilul mic, pentru dezvoltarea mentală. Lipsa comunicării cu mama pune în pericol viața copilului, împiedică dezvoltarea fizică și psihică.

Obiect de studiu al filozofilor, sociologilor, psiholingviștilor, experților în psihologia socială și psihologia dezvoltării a fost geneza comunicării, particularitățile ei, mecanismul evoluției, schimbării

relațiilor, atitudinilor interpersonale. Cu toate acestea, diferiți cercetători imprimă conceptului de comunicare, sensuri diferite. De exemplu, M.S. Kagan vorbea despre comunicarea omului cu natura și cu el însuși. A.A. Leontiev considera că există multe definiții divergente, că problema definirii acestui concept devine o problemă științifică separată, că, comunicarea, în forma sa inițială, de activitate comună sau de comunicare verbală, constituie parte necesară și specifică a dezvoltării omului în societate. L.S.Vygotsky, A.V. Zaporojeț vorbesc despre rolul comunicării în formarea calităților de personalitate ale copilului, în dezvoltarea stilului comportamental și al relaționării cu cei din jur. A.A. Bodaliiov a acordat o atenție deosebită comunicării interpersonale. Comunicarea este o interacțiune între oameni, prin care ei se cunosc, intră în anumite relații și stabilesc anumite atitudini.

Asupra originii trebuinței de comunicare există diferite puncte de vedere. L.S.Vygotsky și A.N.Leontiev văd copilul drept ființă socială, ce caută să comunice cu adulții, deoarece are nevoie de ajutorul adultului, în primul rând, pentru satisfacerea trebuințelor biologice. L.I. Bojovici în problema stabilirii contactului dintre adult și copil se concentrează pe faptul că, însăși adultul, pentru copil, constituie obiect al cunoașterii și îl asigură cu noi impresii și experiențe, iar satisfacerea nevoilor biologice de bază ale copilului de către adult nu contribuie la dezvoltarea cărora forme de comunicare, deoarece copilul, în acest process, nu trebuie să dobândească forme sociale noi de activitate mentală.

A.V. Zaporojeț și M.I. Lisina au emis ipoteza despre multitudinea cauzelor determinante în apariția necesității, la copil, de a comunica cu cei din jur. Pentru M.I. Lisina [1]: „Comunicarea reprezintă interacțiunea dintre două (sau mai multe) persoane, orientată spre armonizarea și unificarea eforturilor în vederea stabilirii de relații și atingerea unui rezultat comun”. Este important faptul că comunicarea

nu este doar o acțiune, ci o interacțiune activă între participanți. Lipsa de comunicare cu adultul reduce ritmul și nivelul dezvoltării psihice. Cercetările lui M.I.Lisina au demonstrat că, contactele comunicaționale ale copilului cu adulții și semenii se schimbă calitativ, numnindu-le *forme/tipuri de comunicare*: ”Formă de comunicare numim activitatea comunicațională la o etapă anumită a dezvoltării, privită într-un set integru și coerent de caracteristici și interpretată conform unor parametri” [3]. M.I.Lisina a identificat 5 parametri principali ai activității comunicaționale: 1) timpul apariției unei anumite forme de comunicare; 2) locul ocupat de această formă de comunicare; 3) conținutul necesității copilului satisfăcute prin această formă de comunicare; 4) motivele principale care stimulează copilul să comunice cu alte persoane, la o anumită perioadă a dezvoltării; 5) principalele mijloace de comunicare, prin care în cadrul unei sau altei forme de comunicare se realizează comunicarea copilului cu alții.

Formele principale de comunicare la copii, propuse de M.I. Lisina sunt: 1) situațional-personală sau emoțională, care apare la 2 luni și are o semnificație aparte pentru dezvoltare; 2) situațional – de conlucrare/cooperare (colaborare), apare după 6 luni, când se evidențiază necesitatea copilului în cooperare; 3) nesituațional-cognitivă, apare până la 3 ani, numită și cooperarea „teoretică”; 4) nesituațional-personală - formă superioară de comunicare, apare pana la 7 ani și în sus, copilul stăpânește sistemul atitudinal/relațional dintre oameni, însușește nivelurile superioare ale jocului [4].

L.S. Vygotsky a exprimat ideea că, la copil, orice funcție psihică se formează în 2 etape:

Etapa 1. Funcționarea interpsihică. Orice funcție psihică este împărțită între adult și copil.

Etapa 2. Funcționarea intrapsihică. Această funcție devine internă, proprie copilului.

Mulți psihologi consideră că, copilul are nevoie să contacteze și să interacționeze, pe lângă adulți, cu semenii lor. M.I. Lisina, E.O. Smirnova, arată că copilul manifestă interes față de alți copii, reacționează emoțional și receptiv la acțiunile lor, încercând să atragă atenția camarazilor săi, reconstruindu-și acțiunile [6]. La această etapă, copiii își pot structura activitatea în comun, cu toate că rolul adultului, incomparabil, are o valoare mare. Contactele și relațiile copiilor se multiplică și diversifică în paralel cu dezvoltarea abilităților practice, limbajului, jocurilor de rol, cu sujet, imaginative.

A.G. Ruzskaya evidențiază 3 forme de comunicare a copilului cu semenii: 1) comunicare emoțional-practică (la vârsta de 2 - 4 ani), fiecare participant în interacțiune atrage atenția asupra sa și așteaptă aprecierea acțiunilor sale; 2) comunicarea situațional-de conclucrare (4-5 ani), copiii au tendința de a coopera, se străduie să-și coordoneze acțiunile proprii în vederea realizării obiectivului comun; 3) comunicarea nesituațional-cooperantă (vârsta școlarului mic), copii doresc să concluceze, jocul se schimbă – în locul jocurilor cu sujet și roluri, apar jocurile cu reguli. Relațiile cu alte persoane ajută copiii să conștientizeze responsabilitățile, să acționeze conform regulilor generale de conduit [5].

E.A. Vovcik-Blakytynaya a identificat următoarele tipuri de interacțiune interpersonală a copiilor în dependență de nivelul lor de pregătire [2]:

- tipul de interacțiune activ-pozitiv (democratic): copiii mari sunt deschiși spre interacțiune cu cei mai mici, situându-se pe o poziție social-morală de organizator al acțiunii comune, binevoitor, responsabil pentru cooperare, partener sensibil, blând, îndemânat. Ei interacționează folosind mijloace diferite, lejeritate emoțională, limbaj saturat de cuvinte blânde, diminutive;

- tipul de interacțiune activ-negativ (autoritar). Copiii mai mari comunică cu cei mai mici, însă motivul interacționării este egoist. Colaborarea se menține în limitele prevăzute de rolul deținut în echipă;

- tipul de interacțiune dezinteresată, indiferentă. Lipsește intenția interioară de colaborare sau interacțiune interpersonală, însă, la solicitarea adultului, comunică și se joacă cu alți copii, ca apoi să se reîntoarcă la acțiunile preferate. Alteori, ei nu observă prezența celor mai mici, comunică doar cu semenii lor. E.O. Smirnova a stabilit motivele determinante în comunicarea selectivă a copiilor [6]. Autorul dezvăluie atitudinea copiilor față de diferiți parteneri, în funcție de programul lor de acțiune. S-a dovedit că, cel mai mult, copiii sunt predispuși să interacționeze cu partenerii care manifestă bunăvoință, atenție, urmași de partenerii cu care erau organizate jocurile comune; pe ultimul loc erau partenerii care satisfac interesul de cunoaștere (cognitiv) al copiilor. Autoarea, studiind atitudinea elevilor populari și nepopulari față de semenii lor, a ajuns la concluzia că popularitatea este condiționată de atitudinea emoțională față de partener, manifestată în cele mai diverse împrejurări, inclusiv acte comportamentale și nu de inteligență sau aptitudini organizatorice.

E.O.Smironov, și V.G.Utrobina au studiat dezvoltarea atitudinii față de semenii lor [6]. Rezultatele denotă că atitudinea față de semenii lor are legătură directă cu nivelul de dezvoltare a autoconștiinței copilului și confirmă prezența atitudinii stabile față de alți copii. În lucrarea sa, N.V. Barilenko evidențiază interacțiunile constructive între elevii claselor primare. Relația adult – adult este un exemplu important, o experiență pe care copiii o transferă în jocul lor. Rolul jocului pentru dezvoltarea psihică a elevilor mici este multiaspectual, datorită tehnicilor speciale de joc (acceptarea de către copil a rolului de adult și a funcțiilor sale sociale și de muncă), prin care copilul simulează relația dintre oameni, experiență necesară pentru viața sa viitoare. Cauza multor probleme existențiale ale oamenilor este incapacitatea de a-și organiza

comunicarea cu ceilalți. Trei tipuri de relații: copil – adult; copil – copil; adult – adult sunt foarte importante și au un impact direct asupra formării personalității copilului. Comunicarea are o relevanță directă pentru personalitatea viitoare a copilului, deoarece contribuie la stabilirea relațiilor cu lumea exterioară. Atitudinea față de alte persoane formează nucleul/linia centrală a personalității în devenire, necesară pentru socializarea copiilor, scrie autoarea A.G. Ruzskaya [5].

La fel de importantă este încărcătura psihologică a climatului socio-psihologic în grupul de copii. Aceasta, în mod ideal, ar trebui să creeze condiții optime pentru dezvoltarea psihică a individului: să genereze sentimentul de securitate psihologică, să satisfacă necesitatea fundamentală de relaționare emoțională, de a fi personalitate, de a fi competent social, să asigure bunăstare emoțională constantă, confort interior.

Sunt evidențiate unele caracteristici specifice ale relaționării sociale ale copiilor în școala primară [3]:

1. Copiii fac o mulțime de alegeri (în medie 5-7); este înaltă reciprocitatea în alegeri. Copii populari în clasă sunt selectați din trei motive: reușită școlară bună, comportament adecvat, aspect plăcut. Printre copiii respinși – sunt cei conflictuoși cu comportament „greșit”, performanțe școlare slabe, aspect exterior dezagreabil.

2. Procesul de socializare are la bază dezvoltarea intensivă și îmbogățirea natuții sociale a copilului: dorința de a corespunde cerințelor sociale, de a acționa în conformitate cu regulile de disciplină socială și normele de interacțiune.

3. Un reper psihologic puternic pentru socializarea pozitivă este neoformațiunea psihologică – conștiința de sine – prin dezvoltarea autoaprecierii și aprecierii colegilor, autocontrolului – regulator a comportamentului social volitiv.

5. Elevii mici se caracterizează prin „descentrare emoțională” orientată spre profesor. Dominantă este linia „Eu – profesor” și nu ”Eu

– colegii”. Această descentrare diminuează, în mod obiectiv, relevanța relațiilor interpersonale.

6. Conduita socială rămâne a fi impulsivă. Autocontrolul nu întotdeauna echilibrează emoționalitatea ridicată. De aceea, ușor apar și ușor se atenuază conflictele interpersonale.

Astfel, la copiii de vârstă școlară mică se structurează abilitatea de a interacționa interpersonal și, în același timp, există anumite limitări psihologice legate de vârstă .

Cercetări ale psihologilor sunt dedicate studiului particularităților de dezvoltare a comunicării la copiii aflați în instituții rezidențiale, iar rezultatele au arătat că copiii suportă un deficit în comunicare, ce, la rândul-i determină starea de deprivare mentală. Constatările constau în următoarele:

1. insuficiența, lipsa necesității de comunicare activă, prezența formelor dezadaptative de interacțiune (înstrăinare, evitare, conflict), dezintegrare în grupul de copii, absența unității de grup;

2. relaționare conflictuoasă, superficialitate emoțională, lipsa compasiunii. Relațiile acestor copii sunt trecătoare, situaționale, instabile;

3. iritabilitate crescută, dezinhibrul proceselor psihice transformă comportamentul impulsiv într-o serie de reacții afective (plâns, ceartă, supărare, violență și altele.), care se consolidează, se fixează și apoi se pot repeat, fără un motiv întemeiat, în afara unui conflict real.

Expunerea viziunii diferitor autori asupra problemei comunicării la copii de vârstă preșcolară reprezintă unul din reperele științifice despre dezvoltare, însă traseul devenirii personalității este în continuă cercetare și constituie obiective infinite.

Bibliografie

1. Lisina, M.I., Ontogenia problemelor de comunicare, M., 1986.

2. Вовчик-Блаkitная, Е.А., Одиночество ребенка / Психолог в детском саду: Ежеквартальный научно-практический журнал, Ред. В.Г. Колесников, А.Г. Лидерс., 2012. №4.
3. Запорожец, А В., Лисина, М И., Развитие общения у дошкольников, М., 1974.
4. Лисина, М.И., Общение с взрослыми у детей первых 7 лет жизни, в кн.: Хрестоматия по детской психологии: от младенца до подростка, МПСИ, М., 2005.
5. Лисина, Мая, Формирование личности ребенка в общении, СПб., Питер, 2009.
6. Межличностные отношения ребенка от рождения до семи лет, Под ред. Е. О. Смирновой, М., 2001.